

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה
דרכי יצחק

St. Thomasstraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

פסחים ק"ג עמוד א'

בגמ', מאי הוי עלה, אביי אמר יקזנ"ה, ורבא אמר יקנה"ז, והילכתא כרבא.

א. וכתבו התוס' (ד"ה והלכתא כרבא) והר"ן (בח"י ד"ה ורבא אמר): "משום אינך אמוראין אצטריך לפסוק כרבא ולא משום אביי דקיי"ל בכללי גמרא כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם". והתוס' רי"ד כתב עוד טעם בדבר: "יש לומר דבהא פסקי כרבא ברישא, והדר פסקי בכלהו כרבא". והיינו שהלכתא כרבא דהכי, נאמרה קודם שנפסק דבכולי גמרא הלכתא כרבא. דאי לאו הכי, הכא היו אומרים והלכתא כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם.

ואפ"ל דהתוס' רי"ד לא היה לו די בתירוצם של התוס' והר"ן, ואמר התירוץ שכאן עדיין לא איקבעה הלכתא כרבא לגבי אביי, כיון דלמד כהרשב"ם שאביי ורבא לא נחלקו בפלוגתא דקמאי, אלא קבעו הלכה כרב באיסורי, ורק נחלקו מתי אומריפ ברכת הזמן, וז"ל רשב"ם: "ה"ג משל דר' יהושע בן חנניה כו', אביי ורבא סבירא להו כרב דאמר יקנ"ה, ובזמן הוא דפליגי אביי סבירא ליה יקזנ"ה מאחר שמתחיל לקדש יגמור כל הקידוש ויאמר זמן שאם אין כאן קידוש אין כאן זמן אבל הבדלה אינה גורמת לומר זמן, ורבא ס"ל מה מציינו בכ"מ זמן לבסוף הכא נמי זמן לבסוף, וטעמו של דבר דזמן אומרו אפילו בשוק ועיקרו אינו על הכוס הלכך אומר לבסוף", עכ"ל. וא"כ אי אפשר לומר דמשום אינך אמוראי אמרו להדיא הלכתא כרבא, דהלא בזה אין מחלוקת בינו לבין אביי, והוה בכלל אחר דהלכתא כרב באיסורי.

ב. והנה במה שכתב רשב"ם בסוף דבריו בטעמא דרבא: "וטעמו של דבר דזמן אומרו אפילו בשוק, ועיקרו אינו על הכוס הלכך אומר לבסוף". יש לתת טעם, מאי שייך דבר זה דעיקרו אינו על הכוס להא שצריך לאחרו, הלא טענת אביי היא, שהבדלה אינה גורמת לברכת שהחיינו, וא"כ צריך להסמך השהחיינו לקידוש, ולא להבדלה.

ויתבאר עפ"ד הרא"ש (סוכה פ"ה, ה"ד) שכתב: "איתמר רב יהודה אמר סוכה ואח"כ זמן, רבב"ח אמר זמן ואח"כ סוכה, והלכתא סוכה ואח"כ זמן. יש מן הגדולים אומרים, דבליל שני אומר זמן תחלה דזמן לא קאי אסוכה [וכו'], וראב"ה כתב, שבכל פעם י"ל זמן באחרונה, דהא יום טוב שחל להיות אחר השבת מברך יקנה"ז, אע"ג דזמן לא קאי אהבדלה. וי"ל דלא דמי דהתם היינו טעמא משום דהבדלה טעונה כוס, הלכך אין להפסיק בזמן בין בורא פרי הגפן להבדלה, אבל הכא אי סוכה לא בעי זמן בליל שני למה יפסיק בסוכה בין קידוש לזמן, דהא איכא אמורא דס"ל דאפילו בליל ראשון דסוכה בעיא זמן סמוך לקידוש וקאי נמי אסוכה דבתריה וא"כ בליל שני אי סוכה לא בעיא זמן לכ"ע ראוי לסמוך הזמן לקידוש".

וא"כ ביאור הדברים הוא, דהאיחור בברכת הזמן, אינה מחמת שאינה צריכה כוס, ולכן דוחים אותה לאחרונה, אלא מחמת שהבדלה טעונה כוס, ולכן א"א להפסיק בין בפה"ג להבדלה, עם ברכה שאינה טעונה כוס.

ג. אך יש להבין דברי קדשו של הרא"ש, דהלא את ברכה בורא פרי הגפן אומר מחמת טעימת היין, דכיון שתקנו לקדש ולהבדיל על הכוס, וצריך לשתות, לכך מקדים בפה"ג, ואילו היינו אומרים שיאמר שהחיינו אחר טעימת היין, היה ברור שאין רוצים להפסיק אחר בפה"ג עם ברכה שאינה טעונה כוס, אך כיון שאנו אומרים שהחיינו עוד קודם הטעימה, א"כ מה לי לאומרה אחר הבדלה, מה לי לאומרה קודם הבדלה, הלא הפסק ע"י השהחיינו יהיה בכל אופן, והיה עדיף כסברת אביי, להסמך השהחיינו לקידוש שגורם לו, ולא להבדלה שאין לה שייכות עם השהחיינו. אלא מוכח מהכא, שש"י הרא"ש היא שברכת בפה"ג אינה מחמת הטעימה, אלא היא ברכת המצוות בעצם, ובכל דבר שתקנו חכמים לברך על היין, ברכה זו מתחלת עם בפה"ג, אף אם לא ישתה, וכמו שכתב רש"י (ערוכות מ: ד"ה ליתבי) דמה שטועמים כוס של ברכה, הוי משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שתהא ברכת בפה"ג שלא לצורך. והיינו שאין זה ברכה לבטלה אם אינו טועם, אלא גנאי לכוס, ואף בפה"ג היא מברכת המצוות, וכלשון שו"ע הרב (סי' ק"א, ס"ד) "שכך תקנו חכמים בכל שירה הנאמרת על היין שיסדרו אותה אצל ברכת היין שהיא עיקר שירה המיוחדת ליין" עכ"ל, ולכך לא חיישינן ש'השהחיינו' יפסיק בין בפה"ג לשתיה, אך כן חיישינן שיפסיק בין המצוה, של בפה"ג להבדלה.

בגמ', ר"ה בר יהודה איקלע לבי רבא, איתו לקמייהו מאור ובשמים, בריך רבא אבשמים ברישא, והדר אמאור וכו' ואמר רבי יוחנן נהגו העם כבית הילל ואליבא דרבי יהודה.

ד. וכתבו התוס' (ד"ה ואמר ר"י) "והשתא חולק רבי יוחנן אסתם משנה. ואיכא למימר שבלשון יחיד היה שונה אותה, והיה שונה בה דברי רבי מאיר בהדיא, והאי נהגו, לא הוי כהאי נהגו דפרק בתרא דתענית (יב:) דמפרש דאורוי לא מורינן ואי עבדי לא מחינן בדיהן". והיינו, תוס' מכריח שר' יוחנן פסק הלכה כב"ה אליבא דרבי יהודה, ולא שרק אמר שהמנהג הוא כן, דלא כסתם משנה. אך תוס' לא ביארו מהיכא ההכרח שהנהגו דהכא, כך היא הלכתא, ולא שהוא מנהג שאינו נכון רק שאין מוחזין בידם.

והנה, בר"ה (ט"ו:) א"י: אמר רבי יוחנן: נהגו העם בחרובין [ודקלים וזתים הנלקטין כאחת, תוס'. אולם ע"פ פנ"י שחולק] כרבי נחמיה [שבשביעית אזלין בתר לקיטה]. איתבייה ר"ל לרבי יוחנן, בנות שוח שביעית שלהן שניה, מפני שעושות לשלש השנים [והיינו דאזלין בתר חנטה, אף שנלקטין כאחת], אישתיק [רבי יוחנן, והיה משמע שהודה לדברי ר"ל]. א"ל רבי אבא הכהן לרבי יוסי הכהן, אמאי אישתיק, לימא ליה אמינא לך אנא רבי נחמיה, ואת אמרת לי רבנן. [ומשני] משום דאמר ליה, שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה [כדעת יחיד, ופרך] ולימא ליה [רבי יוחנן לר"ל] קאמינא לך נהגו, ואת אמרת לי איסורא [דהיינו אף אם ההלכה אינה כן, אך ר"י רק אמר מה מנהג העולם, ומשני] דאמר ליה [ר"ל היה עונה לר"י] במקום איסורא, כי נהגו שבקינן להו [בתמיה, דאי הלכה כרבנן, צריך למונע מנהג טעות זה].

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה

דרכי יצחק

St. Thomasstraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

וכתבו שם **התוס'** (ד"ה ובי נהגו שבקיין להו) "לשון נהגו משמע בפרק בתרא דתענית (כ"ו:) דאי עביד לא מהדרינא, והכא כיון דאיכא אסורא דהלכה כרבנן, **אית לן לאהדורי**. ובריש ערבי פסחים (דף קג.) גבי הא דאמר רבי יוחנן נהגו העם כב"ה ואליבא דרבי יהודה, **משמע קצת דלכתחילה עבדי הכי מדבריך רבא אבשמים ברישא והדר אמאור**", עעו"ש מה שהקשו על רש"י בריש פסחים. ועכ"פ מבארים התם התוס', דמכך שרבא נהג כך, משמע שכך הוא המנהג מעיקר ההלכה, ולא מנהג של טעות שרק לא מוחים בידם.

ה. אמנם בברכות (נ"ב:) באותו ענין דסוגי, כתבו **התוס'** (ד"ה נהגו העם נב"ה אליבא דר"י) בלשון ספק: "תימא דאנן אפילו לכתחלה נוהגין כן ובפרק הדר (עירובין ס"ב:) אומר נהגו אורויי לא מורינן ואי עבד הכי לא מהדרינן ליה. וי"ל **דהתם איכא אמוראי דפליגי** חד אמר הלכה והוה פירוש הלכה לכתחלה ומורינן הכי, א"כ נהגו דקאמר אידך הוי דיעבד, **אבל הכא יכול להיות דאין כאן אלא נהגו גרידא**".

והצ"ח (ברכות שם ד"ה נהגו העם) הביא קושיית התוס' מסוגיין, דהיאך פסק רבי יוחנן כנגד סתם משנה, שהיא כרבי מאיר ולא כרבי יהודה, וכתב בזה: "ולענ"ד נראה דהך דאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה, היינו היכא דהיה הברירה למתני במשנה כאיזה תנא שירצה, אמרינן מדבחר לשנתו משנתו כהאי מכלל שדבריו נראים לו יותר, אבל אם דברי אידך לא שייכי במשנה, אין כאן הכרעה שהלכה כסתם. וכאן במשנתינו התחלת המשנה אלו דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה, ופולגתא זו דנר ובשמים לר' מאיר שייכא לדברים שבסעודה, בדמזון ובשמים פליגי איזה מהם קדים, אבל לר' יהודה אין שייכות לפולגתיהו דב"ש וב"ה בזה לסעודה כלל, דהרי בנר ובשמים פליגי. ולכך הוכרח רבי לאחוז במשנתנו דברי ר' מאיר אבל לא מטעם שהלכה כמותו".

ובספר **פריחי כהונה** (ברכות שם) תמה על התוס' בסוגי, שנדחקו לומר שרבי יוחנן בלשון יחיד שנאה, כדי שלא לסתור מה דקאמר רבי יוחנן בכל מקום הלכה כסתם משנה. וכתב, דאדרבא מהא דאמר רבי יוחנן נהגו העם, מוכרח שהוא ידע שסתם משנה היא כרבי מאיר, אך מה שפסק כרבי יהודה, הוא מכיון שנהגו העם עיי"ש. ומבואר מדבריו, שהבין שנהגו דרבי יוחנן הוא הכרח שכך הלכה, ולכך פוסק כדעת היחיד, ולא כסתם משנה. ונלע"ד, שנעלמו ממנו דברי התוס' בר"ה שהבאנו לעיל, ששם מוכרח מהשו"ט בגמ', שאף לרבי יוחנן נהגו העם, אינו קיים כנגד הלכה כרבים במקום יחיד, ואי נהגו צריכים למחות בידם, ועל כרחך לא כל נהגו העם אצל רבי יוחנן, כך היא הלכתא, וצ"ע. ועי' עוד **ערוך לנר** (ר"ה שם) דכתב, דבכמה מקומות פליגי תלמידי רבי יוחנן, אי אכן קיי"ל הלכה כסתם משנה, וי"ל דנהגו דהבדלה, היא כמ"ד דלא פסק כסתם משנה.

פסחים ק"ג עמוד ב'

בגמ', א"ל שמעא מדעתיה דנפשיה קא עביד וכו', לא סבר ליה מר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר.

ו. וכתב **המרדכי** (אות תרי"א, דף ל"ו:) "וא"ת אמאי לא השיב לו מתחלה האמת כמו שהשיב לבסוף ולא סבר לה מר וכו'. ואומר **הרב יעקב מקורבויי** ל' דהמשיב טעה בדברי השואל והשואל טעה בדברי המשיב, דרבא היה סבור ששואל לו למה לו למר כולי האי הא מנחא שרגא, ואף על גב דאבוקה להבדלה מצוה, מ"מ לית לן לאהדורי אאבוקה כיון דאיכא כבר נר דולק. ורבא טעה שלא היה שואל לו כך, אלא שאל למה לי' אבוקה כלל מתחלה. ולכך השיב לו שמעא אדעתא דנפשיה קא עביד, כלומר ודאי כיון דאיכא כבר נר אחד לית לן לאהדורי אאבוקה, ושמעא אדעתא דנפשיה קעביד, והשואל טעה בדברי רבא שהיה סבור שהיה משיב לו דבתחילה נמי אינה צריכה אבוקה כלל, לפי שהיה סבור שהבין רבא שאלתו ששאל לו, ולכך א"ל אי לאו דשמע מיניה דמר פעם אחת שיהא מצוה באבוקה, לא הוה עביד, ועכשיו הבין רבא בדבריו מאי בעי ליה, ואמר ליה ודאי שמע ממני שמצוה באבוקה היכא דלא מנחא שרגא, ולכך חזר על האבוקה אף היכא שהיה נר אחד, אבל השמש עתה אדעתיה דנפשיה עביד דהכא נר דולק כבר והאי עביד אדעתא דנפשיה דכיון שהיה נר אחד דולק כבר לא צריך לאהדורי אאבוקה".

ז. **והט"ז** (ס"ח ח"א ק"א): "ראיתי להזכיר כאן מה שהעולם מקשיין [ומי] למה לא תירץ לו מיד מה שתירץ בסוף, והתירוץ הנכון הוא כך דמעשה היה שהיה נר מודלק שם, ולקח אבוקה והדליק מהנר, וע"ז הקשה לו למה לך כולי האי, פי' למה הוצרכת ליקח אבוקה דסתם אבוקה ב' נרות ואתה מדליקה מן הנר די לך ליקח עוד נר א' והא מנחא שרגא ממילא יהיה לך ב' נרות דהיינו השרגא ונר אחד שמדליק. השיב לו, השמש עביד כן מעצמו, אבל באמת אין צריך אלא לנר א'. וע"ז הקשה לו דעל כל פנים שמע השמש איזה דבר מזה ממר מה שהביא לו לטעות בזה, על זה אמר ליה לא ס"ל למר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר, ודבר זה שמע ממני, והוא טעה לומר שצריך אבוקה מלבד השרגא וזה עשה מדעתו, וזה פי' פשוט ונכון, ובהגהת מרדכי פי' בענין אחר עיינן שם".

וכדבריו כתב **המגן אברהם** (שם סק"ר), אלא שהוא הקדים בקושיא על המרדכי, דאי לרבא היה פשוט שבדאיכא נר אין צריך לאבוקה, היו הפוסקים צריכים להביא דעה זו, ולא מצאנו שיטה כזו. ולכם מבאר כמו הט"ז. אלא ע"כ כמו שכתב הט"ז דשאל למה לא מחבר לזה עוד נר אחד ויהיו שנים. ומוסיף המג"א: "ומ"מ צריכים להיות מדובקים יחד שאז יהיה להם הרבה מאורות משא"כ כשעומד כל א' בפני עצמו".

וכדי ליישב קו' המג"א, כתב **האלי' רבה** (שם סק"ו) ע"פ מה דנפסק בשו"ע (שם ס"א) דלשי' א' אם יש נר דביהכנ"ס דולק לכבוד אדם חשוב, מברכין עליו. והבין רבא, ששאלתו היתה למה הביאו אבוקה, **והלא יש נר שהודלק לכבודו**, וע"ז השיב שמעא אדעתא דנפשי' עביד. אך כשהוסיף והקשה דאי לאו דשמע וכו', הבין רבא ששואל על כלל דין האבוקה.

ח. והנה **הצ"ח** (ברכות נ"ג:) יצא לידון בדבר חדש, דאולי חיוב אבוקה קאמר רבא רק על מוצאי יוהכ"פ, והשמש טעה שכך הוא בכל מוצאי שבת, וז"ל: "ולולא דמסתפינא הייתי אומר שמה שאמר רבא בפסחים (ח.) אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר, לא על הבדלה דמוצאי שבת אמר זה, דהרי אינו מצוה

ביאורים ומילואים - על סדר ההדף היומי

לחזור על הנר לגמרי רק אי מיקלע, ולמה יהיה מצוה לחזור על אבוקה, אבל על מוצאי יוה"כ אמר כן. ובוזה היה ניחא [ובו] וכבר תלו זיינייהו כל שליטי הגבורים בזה, דלמה אמר לו רבא תחלה דשמעיה מנפשיה קעביד [ובו], ולפי מה שכתבתי ניחא, דשמעיה דרבא שמע מרבא במוצאי יוה"כ שאבוקה הוא מצוה מן המובחר, והיה סבור שכוונת רבא בכל הבדלות אפ"ל במוצאי שבת, וההוא עובדא שם בפסחים היה במוצאי שבת, ולכן השיב רבא דמדעתי קעביד, והיה סבור ר' יעקב שכוונת רבא שבשום פעם אין בזה מצוה מן המובחר, ולכן שאל לו אי לאו דשמיע ליה מיניה דמר וכו', והשיבו רבא לא סבר מר וכו' מצוה מן המובחר, והיינו במוצאי יוה"כ. ואמנם מסתפינא לחדש דבר שבמוצאי שבת אין כאן מצוה מן המובחר, ומחזורתא כמו שכתבתי בחידושיי שם בפסחים". [דבסוג' כתב, דכוונת רבא היתה, כשיש נר דולק ואבוקה דולקת, מצוה מן המובחר באבוקה, והשמש טעה שהדליק אבוקה במקום נה. עיי"ש ולכאורה הוא אותו תי' כמו המרכזי, וצ"ב].

בגמ', אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר וכו' המבדיל בין קודש לחול וכו'.

ט]. פירש החתם סופר (חולין ב"ו): "המבדיל בין קודש לחול וכו', לכאורה משמע קודש הי' קודם לחול, ואור לחשך. והוא ע"ד שכ' רמב"ן פ' בראשית שיש אומרים הקב"ה ברא אור כרגע, והשקיעו, ונעשה ערב ובקר, ואמר רמב"ן פ' יוסיפו על מעשה בראשית יום קצר. נמצא לפי דבריהם הי' אור קודם לחשך, ואותו אור הי' משל שבת שקודם לעולם ונשקע ונעשה ערב ובקר של יום א' נמצא הקודש קודם לחול. אך יום השביעי היא יום השביעי ממש שאחר בריאת עולם שעל אור הראשון לא יוצדק יום השביעי. נמצא קודש לחול ויום השביעי לששת ימי המעשה תרי מילי נינהו. וה"נ בין ישראל לעמים שישראל קדמו במחשבה, ואח"כ נתערבו והובדלו. ואחז"ל אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר, פ"ל אבוקה דביקות וחביקה, כמ"ש רמב"ן ויאבק ויחבק ע"ש, והדביקות ישראל זה לזה היינו אבוקה וחביקה מצוה מן המובחר להבדלה מן האומות, ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי".

פסחים ק"ד עמוד א'

בגמ', מאן ניהו בנן של קדושים, רבי מנחם בר סימאי. ואמאי קרו ליה בנן של קדושים, דלא איסתכל בצורתא דזווא.

א]. וכתבו התוס' (ד"ה דלא) "ארבי מנחם קאי, דאמר במועד קטן בפ"ב (נה): כי קא ניחא נפשיה דר' מנחם בר רבי סימאי, אישתנו כל צילמניא והווי למיחצלייא, פירוש חלקים בלא צורה, ותולה קדושתו באביו שגם אביו היה קדוש".
הרה"ק הר"ר אלימלך מליז'ענסק זצ"ל (נעם אלימלך, פר' כי תשא ד"ה זה יתנו) מבאר דברי התוס', דאביו קאי על הגלגול הקודם שלו, דהוא קדוש כי בגלגולו הקודם כבר היה במדרגה זו. ועיי"ש ש"ע"י מצות צדקה ומעש"ט בממונו, יכול כל אחד לעלות בקדושה לבחינה שלא איסתכל בצורתא. והיינו, שאין הכוונה שהיה פרוש לגמרי מהממון, אלא שהיה לו ממון ולא תפס אצלו חשיבות מעבר למידת הצורך שבו, והסימן לאדם שממונו אינו מעבירו על דעתו ודעת קונו, אי רוצה לתת צדקה ומעש"ט, ולא שהוא כילי וקמצן ורעה עינו בעצמו ובאחרים. וראיה לדבר שרבי מנחם בן סימאי לא היה פרוש מהממון לגמרי, אלא שלא תפס מקום אצלו, מדברי התוס' (ע"ג נ"ד"ה בנש"ק) "וא"ת מה חסידות איכא בזה, הא אמרינן פרק שואל (שבת קמ"ט). דיוקנא עצמה אסורה להסתכל אפ"ל בחול, כדכתיב אל תפנו אל האלילים. ושמא בצורתא דזווא שרגיל לראות בה תדיר לא שייכא בה הפנאה ואפ"ה לא מסתכל".

אך מדברי התוס' (ד"ה דיוקנא) והרא"ש (סי' ב') בשבת (קמ"ט). משמע דלא איסתכל כלל, דשם תירצו קו' התוס' הנ"ל דבדיוקנא אפילו בחול אסור "דבעשויה לע"ז מיירי, אף על פי שלא נעבדה עדיין, אבל לנוי מותר כדמשמע מבנן של קדושים, דלא הוי מסתכל בצורתא דזווא, מכלל דאחרים מסתכלי". עיי"ש. אך עדיין אפ"ל, שאין זה חולק על תירוצם בע"ז, ואף שהיה רגיל אצלו, רק אלו העשויות לנוי, עכ"ז לא הסתכל בצורתם, וכן משמע מתשו' רדב"ז (נ"א סי' ק"ז) עיי"ש.

ב]. וכתב רבינו יהודה בן רבי קלונימוס משפירא בספרו ערכי תנאים ואמוראים (סדר רבינו הקדוש): "כמה מיני מעלות היה ברבי ומיני קדושה וזכה שקראוהו רבינו הקדוש. רבינו קראוהו, כי מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד (גיטין נ"ט), וגדול הדור היה בתורה [ובו], וקראוהו רבי וקדוש על שם שלא הכניס ידו תחת אבנטו ולא נסתכל מימיו במילתו (שבת קי"ח), וכ"ש בשל אחרים [ובו]. אבל נחום איש קודש קדשים, דהיינו ר' מנחם בר סימאי כדלקמן בע"ה על סדר מנחם, לא קראוהו רבינו איש קודש קדשים לפי שהיו אחיו, בניו של ר' יוסי בר חלפתא גדולים בתורה כמוהו. ומעלה של קדושה היתה בו שאפילו בצורה לא נסתכל וקיים אל תפנו אל האלילים".

וכתב המו"ל הג"ר חיים משה יהודה הכהן בלוי זצ"ל בעמח"ס שיטות הקדמונים, בהערה על הנ"ל: "נראה שחסר בפנים. אבל הכוונה ברורה, שרבינו מחלק בין תלתא גברי, א. ר' יהודה הנשיא, ב. ר' נחום בר"ר סימאי, ג. ר' מנחם בר"ר יוסי. ועתה נביא המקורות: בפסחים (קד) ואמאי קרו ליה בנן של קדושים דלא אסתכל בצורתא דזווא. ועיין בספר תולדות תנאים ואמוראים לר' אהרן ב"ר מרדכי היימאן (ג' עמוד 890), שכתב שר' מנחם בר"ר יוסי בן חלפתא היה הבן החמישי של ר' יוסי בן חלפתא כאשר חושבו במסכת שבת (ק"ח): ונקרא ג"כ ורדימוס הואיל ופניו דומין לורד. ובוזה מובנים דברי רבינו שכתב שהיו אחיו בני ר' יוסי בן חלפתא, ונלע"ד שחסר בכ"י וכצ"ל: "אבל נחום איש קודש קדשים דהיינו ר' מנחם בר"ר סימאי לא קראוהו רבינו איש קודש קדשים דלא אסתכל בצורתא דזווא. ובירושלמי ע"ז רפ"ג אמרו למה נקרא שמו נחום איש קודש קדשים שלא הביט בצורת מטבע

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

לעולם. ובוזה מתורצת קושיית בעל סדר הדורות שתמה איך רש"י סותר את עצמו בין ר' מנחם ב"ר סימאי לר' מנחם ב"ר יוסי. ולק"מ שכבר ביררתי בהקדמי לפירושו רבינו אברהם מן ההר למסכת נדרים שהפירושו הנדפס בנדרים ודאי אינו לרש"י ותו לק"מ, ועד"ז יש להגיה בדברי רבינו.

והארכתי להביא דבריו, כי ראיתי בקובץ **בית אהרן וישראל** (ס"ב, תשנ"ו עמ' צ"ו) שרצה הכותב שם, לדייק באיזה גל ברבינו חננאל, שכתב "אמרין" בלשון רבים, דהכוונה שרבינו חננאל חולק על תוס', והאבא היה קדוש, ולכך כל בניו נקראים קדושים. ומדברי רבינו בעל ערכי תנאים והאמוראים הנ"ל, מוכח להדיא, שרק הוא היה נקרא קדוש ולא אחיו, והיינו שהוא היה הקדוש בענין זה. ואילו היה זה מפורש ברבינו חננאל, החרשתי, אף אחר שאין זה מפורש, אלא דיוק הכותב מלשון רבים שנקט בה רבינו חננאל, אז למה לך לעשות מחלוקת מפורשת שכזו, עם בעל השמועה בזה.

בגמ', רב אמר מקדש ישראל ושמואל אמר המבדיל בין קודש לחול, לייט עלה אביי, ואיתימא רב יוסף, אהא דרב.

ג. ומה דנקט אביי בלשון חריפה של היפך הברכה, על בהג' הגרא"מ הורביץ זצ"ל הנדפס בסוף הגמ', שח"ו לא יהיה מי שיטעה לומר שהמבדיל בין שבת קודש, ליום ראשון שהוא גם קודש, כטעות הנוצרים, ולכך לייט עלה שחייבים לומר חול. עיי"ש. ואמנם **התוס'** בריש כתובות (ב: תוד"ה פשיט ר"א), הוא מונה לשונות הרגילים בין אמוראים, להכריח שיטתם דרק כך הוא, ואחד מהלשונות הוא "לייט עלה אביי", ומשמע שזה היה לשונו בכל מקום שרצה להכריח שיטתו.

ויש לבאר דברי הגרא"מ הורביץ ע"פ מה דאי' בשבת (ק"ג). "פותח אדם דלת כנגד המדורה בשבת, לייט עלה אביי", וכתב היראים (ס"ו רע"ד מלאכת המכבה והמבעיר, ד"ה מחללי שבתות) "ויש לחוש לקללת חכם". וביאר הגר"י ענגיל זצ"ל (גליוני הש"ס שם), דס"ל להיראים דאף אם לפי דרכי ההלכה אין ראוי להיות הלכה כדבריו, מ"מ כיון דלייט עלה אביי יש לזהר בדבר מפאת "קללת חכם שאפילו בחנם היא באה". וא"כ משמע דלהיראים, לשון זה היא כן היפך הברכה להדיא, ולא רק לשון שנקט בה אביי בהלכותיו.

ד. **הגבורת ארי** (תענית כ"ט: ד"ה לייט עלה) כתב, דהיכא שיש ברייתא או דיוק במשנה, דנפיק דלא אליבא דהלכתא, אביי לייט מי שעושה כן, כי מחמת חומר הברייתא או הדיוק במשנה יבואו לחלוק ולעשות כן, לכך נקט בלשון חריפה של לייט עלה, כדי להפריש מהיפך הלכה זו, לשיטתו. ומוסיף שם, **וה"נ כשיש שיטת רב, שהוא תנא ופליג, נמי אמר בלשון זה**, עיי"ש. ויתבאר זה אף בסוג'.

אמנם קצת קשה, א"כ מאי פריך הגמ' (קידושין ע"א). על אביי, אדרב לייט, אדשמואל לא לייט, בתמיה, ומשני לייט ארב, וכ"ש אדשמואל. ולדברי הגבו"א, דווקא אדרב לייט, מחמת גודלו שהוא כתנא ופליג. וי"ל, דהיכא שליית אדרב, ושתיק על שמואל, יתעו השומעים דס"ל כשמואל, והוא כרבי יוחנן פסק, אך עדיין קצ"ע.

פסחים ק"ד עמוד ב'

בגמ', עולא איקלע לפומבדיתא, א"ל רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה כלכלה דפירי וחזי היכי אבדיל, לא אזל שדר ליה לאביי, וכו'.

ה. בשו"ת **הר צבי** (יו"ד סי' קצ"ז), מוכיח מסוגיין דע"י אחר נמי מקיים מצות כבוד אב, דרב יצחק שנצטוו מאביו רבי יהודה לילך להביא כלכלה דפרות לעולא, שלח את אביי במקומו, עיי"ש. ולכאורה אכתי יש להקשות על רבי יצחק, דאף אם יכול לעשות ע"י שליח, הא מצוה בו יותר משלוחו. אך אולי יש לדחות הראיה ע"פ דברי **הרשב"א** (במות ו). דלא שייך כיבוד אב דאורייתא רק במה שיש לאביו הנאה ובענין ששייך מאכילהו ומשקהו וכו' אבל לא בכל מילוי משאלת לבו של אביו, עיי"ש. ולכך, לא היה כבוד במה שהוא טורח בעצמו לבית עולא, אלא היה צריך לראות שיגיע הכלכלה לביתו, וכך עשה ע"י שליח. וכן ראייה, דאביו לא כעס עליו שלא קיים מצות כיבוד אב בעצמו, אלא רק שנתעצל לילך אצל חכם. ועי' בתשו' **מהרש"ם** (ח"א סימן ק"א, וח"ב סימן רכ"ד) שהאריך בפלוגתת הפוסקים בזה, והמהרש"ם עצמו העלה שאף במה שאינו לצורך האב יש בזה חיוב.

ו. ולכאורה למה כעס עליו כ"כ אביו, והלא רצה שילמדו ממנו סדר הבדלה כיצד, ועשה זאת ע"י שליח, והעיקר שלמדו מפי עולא כיצד נוהג, ומה לי בו ומה לי בשליחו.

ויתבאר ע"פ מה דקשיא לי, הא אביי כהן הוה כדאמר בהרבה מקומות (ע' תענית י"ז. דלא שתי יין וכו'), והיאך היה שרי לו להשתמש בכהן אחר. ואפילו אי נימא דרבי יצחק נמי כהן היה [ע' עיון יעקב פסחים מ"ט. דמוכיח שרב יהודה לא היה כהן], הא כתב **הכתב סופר** (או"ח סי' ט"ו) דאף לכהן אסור להשתמש בכהן אחר. ואף דבמגילה (י:י) אי' דרבה שדר לאביי, ושניהם היו כהנים, משם לק"מ על הכת"ס, דרבה היה רבו של אביי.

ואלא ע"כ צ"ל, דרבי יצחק הבין שזה לטובת אביי, לחזות בנועם קדושת עולא, ולכך שלחו, ועל זה כעס עליו אביו, דמכך ששלח כהן, הוכיח שהבין שזה לטובה לא רק לדעת את המעשה אשר יעשה, אלא לראות בעצמו בעיניו, כדאמרן חזית' לרבי מאיר, וע"כ כיון שהוא לא הלך, אמר לו בלשון חריפה על סררותיה ורברבנותיה.